

ՀԱՅ ԳՐԵՐԻ ԳԻՒՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ Վ. ԱՐԵՒԵԼՅՈՒ

ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄՆԵՐԻ ՇՈՒՐՉ

Յայտնի է, որ ասորական այբուբենը բաղկացած է եղել 22 տառից, սեմական միւս այբուբենների նման եւ ձայնաւորներ չի ունեցել: Ինչպէս տեսանք, այդպիսին է եղել նաեւ Դանիէլեան այբուբենը: Վարդան Արեւելցու շատ ճիշտ եւ նորանկատ դիտողութեամբ ասորական ¹ (այլեֆ) տառը հին յութային արժէքով մեր Ա տառին լրիւ համապատասխան չէ, այն աւելի կոհորդային է, եւ քսա Պրոֆ. Ա. Շանիճէի, իբրեւ այդպիսին այն նոյնիսկ ձայնաւոր էլ չէ¹⁸: Ուստի, զարձեւել Վարդան Արեւելցին ճիշտ է երբ չի ընդունում, որ մեր ա տառը ասորական ¹ -ի (այլեֆի) «թարգմանութիւնն» է, այս բառի մեր վերը բացատրած իմաստով: Ի հնչոյթի դէպքում եւս վիճակը նոյնն է, ասորական ի-ն կարճ է եւ ոչ լիահնչիւն: Հետեւաբար, նշուած 19 հնչոյթներից 6 ձայնաւորները իրապէս չեն եղել ասորական այբուբենում: Մնացին 13 բաղաձայնները: Համաձայն մեծանուն յեղուարան Հ. Աճառեանի եզրակացութիւնների, դրանցից 10ը իրապէս էլ չեն եղել ասորական հին այբուբենի մէջ¹⁹:

¹⁸ Ա. Շանիճէ, Կովկասեան ազուանների նորայայտ այբուբենը եւ նրա նշանակութիւնը գիտութեան համար, Թբիլիսի, 1938, էջ 17 (ռուսերէն):

«Ալէֆ»ը ձայնաւոր տառ մը չէ, ինչպէս մեր «Այբ»ը եւ լատիններէն «էյ»ը...: «Ալէֆ»ը ասորերէնի մէջ կ'իմացուի «Օլաֆ»: Ասորերէնի մէջ «ա» ձայնաւորով սկսող բառ չի կրնար ըլլալ: Բառակիրի «ա»ն ընդհանրապէս կը հնչուի «օ», սակայն կարելի է հնչել նաեւ «ու», «է», «ի», «ը» (Գր. Թորոսեան, Թուրքի կողմի միտում դաշոյնը՝ Արարատ, «Հայրենիք» օրաթերթ, Թ. 19712, Նոյեմբեր 27, 1977):

¹⁹ Մանրամասնութիւններից խուսափելու եւ տեղ ու ժամանակ խնայելու դիտաւորութեամբ այս առիթով ներկայացնում ենք մեծանուն գիտնականի դիտողութիւնները իւրաքանչիւր հնչոյթի համար առանձին, որովհետեւ դրանք լիապէս բաւարար են տուեալ հարցում: Ըստ նրա եզրակացութեան, վերոյիշեալ բաղաձայններից Ժ, Զ, Զ, Վ, Յ, Զ, Ֆ տառերը բացակայում են ասորական այբուբենից: Այսպէս, օրինակ.

Ժ. - Հ. Անտեանի վկայութեամբ Հայաստանի հարեւան ժողովուրդներից միայն Պարսիկներն ունեն «այս գիրը»:

Զ. - «Զ հնչիւնը -այս մասին խօսելով գրում է նոյն գիտնականը-, կը գտնենք միայն հաքեշերէն Ե եւ արաբերէն: Գրեթէ մէջ: Մեզի դրացի ուրիշ որեւիցէ այբուբենի մէջ չգտնուելով այս գիրը՝ բնական է, որ Ս. Մեսրոպ իրմէ հնարած ըլլայ»:

Զ. - Այս տառի մասին էլ խօսելիս միեւնոյն գիտնականը յայտնում է, որ միայն իրանեաններու մօտ կայ Շ ձայնը, «բայց ասիկա ալ հայերէնի մէջ տառադարձուած է միշտ Զ»:

Ինչ վերաբերում է Զ գրին, նա ասում է, որ «մեր շրջակայ ազգերու այբուբեններում մէջ երկու տեղ միայն կրնանք գտնել հայերէնի համապատասխան գիր մը, առաջինն է եթովպացերէն Ճ, իսկ երկրորդը, որ տեղի հեռաւորու-

Մեր ենթադրութեամբ բացատրութեան կարօտ են մնում ք, գ, ծ եւ շ գրերը: Հայկական ա եւ ասորական Վ (ալեֆ) տառերի հնչութային արժէքը զնահատելիս, տեսանք, թէ ինչքան բծախնդիր է Վարդան Արեւելցին: Գուցէ եւ այդպիսի նուրբ տարբերութիւն եղել է նաեւ զոնէ Գ եւ Մ գրերի հայերէն եւ ասորերէն արտասանութեան մէջ, իսկ ինչ վերաբերում է Շ տառին, մեր կարծիքով, պէտք է ենթադրել, որ այն ձեռագրերում, թերեւս, չփոթուել է Ղ գրի հետ, ինչպէս այլ գէպերում շատ է պատահել: Ի դէպ շ. Աճառեանը մեկայում է, որ «Ժղլանք»-ի սոյն հատուածը ընդգրկած «...Ալիշանի յիշած երկու ձեռագիրներէն մէկուն մէջ շ գրին տեղ կը գտնենք զ (թերեւս՝ ղ — փ. Ա.)»²⁰: Այնպէս, որ այս կարգի չփոթ, շատ հնարաւոր է, որ տեղի ունեցած յիշի նաեւ այս գէպում:

Սակայն, չէ՞ որ Վարդան Արեւելցու վերը նշած բաղաձայններից մի քանիսը առկայ են ասորական այբուբենում: Միթէ՞ նա սխալուում է: Բայց, դիտենք, որ նա ծանօթ է ասորերէնին եւ չէր կարող այդքան տարրական սխալ թույլ տալ: Այս հարցադրման պատասխանը, մեր կարծիքով, կարելի է գտնել հետեւեալ իրողութեան մէջ: Ինչպէս յայտնի է, առ այսօր դեռ որոշակի չճշտուած ժամանակներից՝ 10-11-րդ, դուցէ եւ աւելի հին դարերում, Հայերը բաղաձայնների արտասանութեան երկու տարբերակ են ունեցել, որոնք, յատկապէս, ձայնեղ եւ շնչեղ խուլ բաղաձայնների գէպում են արտայայտուել: Այսպէս, օրինակ, նոյնիսկ այսօր, արեւմտահայեր ք, գ, դ, ձ, ջ եւ այլն ձայ-

քեան պատմառով մէկ կողմ կը մնայ, երկրորդն է՝ ճ, որուն հետ Միւլլիը կը համեմատէ հայերէն գիրը»:

Վ տառը, մեծաւամբաւ գիտնականի կարծիքով, ասորերէն օ եւ պահլաւերէն Վ գիրը չէ, վերջիններս՝ «Մեր գրէն շատ տարբեր են... այնպէս որ չեն կրնար իբր աղբիւր ծառայած ըլլալ»:

Յ գրի կապակցութեամբ էլ նա հակադրուելով Բ. Սարգիսեանին եւ Ն. Տաղաւարեանին, յայտնում է, որ այն ասորական յ տառի հնչութային միեւնոյն արժէքը չունի, տարբեր է նրանից:

Ճ գրին լրիւ համապատասխան հնչոյթով գիր, դարձեալ շ. Աճառեանի վկայութեամբ «Մեր շրջակայ ազգերէն միայն իրանեաններն են ունեցել»:

Իսկ Յ կիսաձայն գրի մասին նա գրում է հետեւեալը. «Մեր դրացի ազգերու այբուբենին մէջ առանձին տառով մը նշանակուած չէ այս ձայնը, որ սակայն քէ՛ աւորերէնի, եւ քէ՛, մանաւանդ, պահլաւերէնի մէջ սովորական էր»: Վերջին փ տառի մասին մենք արդէն տեսանք, քէ նա ինչ է գրել այս կապակցութեամբ: Տե՛ս շ. Աճառեան, Հայոց գրերը, էջ 227, 238, 251, 256, 262, 266, 241: Ի դէպ պէտք է նշել, որ օտար գրերի հետ հայերէն գրերի համեմատութիւնը անելիս, շ. Աճառեանը հաւասարապէս նկատի ունի դրանց ե՛ւ իրնչոյնային արժէքը, ե՛ւ ձեւական կողմը: Դրանցից բերումս սոյն եւ յաջորդ խօսքերի մէջ նկատի են առնուած տառերի այդ երկու յատկանիշներն էլ միասնաբար: Ըստ այդմ էլ պէտք է ընկալել այս առթիւ այստեղ մէջբերուած նրա խօսքերը:

²⁰ շ. Աճառեան, Հայոց գրերը, էջ 88:

նեղ բաղաձայնները արտասանելիս դրանց հաղորդում է շնչեղ խուլ բաղաձայնների հնչոյթ, այսինքն արեւմտահայ արտասանութեամբ բոլորովին հակադարձ պատկեր է ստացւում, ձայնեղները խլացւում, շնչեղ խուլները՝ ձայնեղացւում են, ք-ն իրրեւ հնչոյթ փոխարինում է ւլ-ին, գ-ն կ-ին, դ-ն տ-ին, ձ-ն ծ-ին, ջ-ն ւն-ին եւ այլն։ Խսկ յայտնի է, որ Վարդան Արեւելցին եղել է Կիլիկիայում, «Ժղլանք»ն էլ դրի է առել այնտեղ։ Յայտնի է նաեւ, որ միջին հայերէնը յատկապէս այնտեղ էր այդ ժամանակներում առելի լայն տարածում գտել, եւ սոյն հնչիւնական երեւոյթը արդէն դարձել էր օրինաչափութիւն։ Ուստի, Վարդան Արեւելցին, որն յաճախ է կիրառել միջին հայերէնը, յիշեալ պայմաններում, բնականաբար, հիմք պիտի ընդունէր արտասանութեան վերոնշեալ ձեւը, այսինքն ձայնեղ բաղաձայնները պիտի գիտէր իրրեւ շնչեղ խուլ բաղաձայններ, եւ ք առելով պիտի ընդունէր ւլ։ Ուրեմն, ըստ Վարդան Արեւելցու, ասորական այբուրենի մէջ պիտի չլինի ոչ թէ ք, այլ ւլ տառը։ Ահա թէ ինչ է ասում այդ մասին ակադեմիկոս Հ. Աճառեանը. «Այ եւ փ գրերու ուղիղ եւ հաստատուն համապատասխանները պէտք է փնտռել միայն յունարէն այբուրենի մէջ եւ ոչ այլուր»²¹։ Այսպիսով, բացատրելի է դառնում, թէ ինչու նշուած բաղաձայնների մէջ Վարդան Արեւելցին գետեղել է նաեւ ք տառը։

Ուրեմն Վարդան Արեւելցու կողմից նշուած վերոգրեալ 13 բաղաձայններից 10-ը, մեծանուն բանասէր ու լեզուաբան Հ. Աճառեանի վկայութեամբ, ասորական այբուրենում չունեն իրենց լրիւ համապատասխան հնչոյթով տառերը։ Այնպէս որ Վարդան Արեւելցու յայտնած այն փաստը, թէ Մեսրոպ Մաշտոցը հայերէն 36 հնչոյթներից 17-ը դատորոշել է Դանիէլեան եւ ասորական այբուրենի, իսկ 19-ը (թերեւս բացառութեամբ շ-ի) այլ այբուրենների ու ունեւասիրութեան հիման վրայ, հաւանականութիւնից զուրկ չէ։

Հենց այս էլ, այսինքն հայերէնի հնչոյթների համակարգի բացայայտումն ու ճշտումը, եղել է այն ամէնը, ինչ արել է Մեսրոպ Մաշտոցը օտար այբուրենները այնքան հանդամանօրէն ուսումնասիրելիս։ Ուստի, Վարդան Արեւելցու որոշակի հաղորդումները խօսում են այն մասին, որ Մեսրոպ Մաշտոցը օտար այբուրեններից եւ ոչ մի գիր չի փոխառել, այլ «թարգմանել» է, այս բառի մեր ըմբռնած ու վերը բացատրած իմաստով։ Հետեւաբար Մեսրոպ Մաշտոցի գործը՝ հայերէն գրերի համեմատելի գիտը, Վարդան Արեւելցու վերլուծութեամբ էլ բացառապէս ստեղծագործական է եւ իմֆնուրոյն։

ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԹԱՊԵԱՆ

²¹ Անդ, էջ 227։